

SPORT, REKREACIJA I IGRA

Za svako dete
Zdravlje, obrazovanje, jednakost, zaštita
UNAPREDIMO ČOVEČANSTVO

unicef

OPREDELJENOST NA SVETSKOM NIVOU

U julu 2002. godine Generalni sekretar Ujedinjenih nacija sazvao je međuagencijsku radnu grupu da preispita aktivnosti koje obuhvataju sport u sistemu Ujedinjenih nacija. Ova radna grupa, kojom su zajednički predsedavali Karol Belami, izvršni direktor UNICEF-a, i Adolf Odi, specijalni savetnik Generalnog sekretara Ujedinjenih nacija za sport u funkciji razvoja i mira, okupili su 10 organizacija UN sa značajnim iskustvom u korišćenju sporta za njihove namene.*

Nekoliko meseci kasnije, ova radna grupa je objavila dokument pod naslovom „Sport u funkciji razvoja i mira: na putu dostizanja milenijumskih razvojnih ciljeva“. Ovaj sveobuhvatni izveštaj je zaključio da sport – od igre i fizičke aktivnosti do organizovanog takmičarskog sporta – predstavlja moćno i ekonomično oruđe da se podstakne dostizanje milenijumskih razvojnih ciljeva, što je plan oko koga su se svetski lideri saglasili na Milenijumskom samitu Ujedinjenih nacija i u dokumentu „Svet po meri dece“. Vlade Švajcarske i Holandije bile su, 2003. godine, domaćini globalnih konferencija o sportu u funkciji razvoja. I švajcarska konferencija, koja je dala „Maglingenovu deklaraciju“, i konferencija u Holandiji pod nazivom „Naredni korak“ po prvi put su okupile sportske, vladine, UN i nevladine organizacije kao partnere iz svih krajeva sveta. Iste godine, Generalna skupština UN usvojila je rezoluciju o ulozi sporta kao načina da se unapređuje zdravlje, obrazovanje, razvoj i mir, proglašavajući 2005. godinu za „Međunarodnu godinu sporta i fizičkog obrazovanja“.

Spisak svih programa i aktivnosti vezanih za sport u funkciji razvoja može se naći na Web lokacijama <www.sportdevconf.org> i <www.sportdevelopment.org>.

Preporuke na osnovu izveštaja Generalnog sekretara Ujedinjenih nacija pod nazivom *Sport u funkciji razvoja i mira: na putu dostizanja milenijumskih razvojnih ciljeva*.

- 1. Uključiti sport i fizičke aktivnosti u plan za razvoj zemalja, kao i nacionalnih i internacionalnih agencija za razvoj, posebno naglašavajući mlade ljude.**
- 2. Uključiti mogućnost bavljenja sportom i kao specifični cilj i kao sredstvo da se postignu Milenijumski razvojni ciljevi i ciljevi drugih međunarodnih konferencija, kao i širi ciljevi razvoja i mira.**
- 3. Uključiti inicijative vezane za sport u programe agencija Ujedinjenih nacija, tamo gde je to primereno i u skladu sa procenom potreba na lokalnom nivou.**
- 4. Aktivno pomagati razvoj novih partnerskih odnosa koji uključuju sport u funkciji razvoja.**
- 5. Podsticati vlade da prepoznaju i omoguće upotrebu sredstava za sportske inicijative koje maksimalno povećavaju sudelovanje i pristup „sportu za svakoga“ u njihovim zemljama, kao i programe sporta za razvoj uz pomoć iz inostranstva, te da ojačaju položaj sporta i fizičkih aktivnosti u razvojnoj politici uopšte. Isto tako, treba podstaći partnere iz sistema UN, uključujući i privatni sektor, sportske organizacije i građansko društvo da obezbede pomoć u robi i novcu za razvoj sporta u funkciji razvoja i mira.**
- 6. Ohrabriti sistem UN da iznalazi nove i originalne načine za korišćenje sporta u komunikaciji i mobilizaciji društva na nacionalnom, regionalnom i lokalnom nivou.**

* Članovi međuagencijske radne grupe za sport u funkciji razvoja i mira: Međunarodna organizacija za rad, Program Ujedinjenih nacija za razvoj (UNDP), Organizacija Ujedinjenih nacija za obrazovanje, nauku i kulturu, Program Ujedinjenih nacija za životnu sredinu, Kancelarija visokog komesara Ujedinjenih nacija za izbeglice, Fond Ujedinjenih nacija za decu, Kancelariju Ujedinjenih nacija za borbu protiv droga i kriminala, Volonteri Ujedinjenih nacija, Zajednički program Ujedinjenih nacija za HIV/AIDS i Svetska zdravstvena organizacija. Sekretarijat je bila nevladina organizacija Pravo na igru.

PREDGOVOR

U zemljama širom sveta, sport, rekreacija i igra unapređuju zdravlje – i duh i telo. Oni nas uče važnim lekcijama iz života o poštovanju, liderstvu i saradnji. Oni promovišu jednakost za sve i premošćavaju razlike među ljudima.

UNICEF sada preuzima snagu i mogućnosti koje imaju sport, rekreacija i igra u svoje programe za zemlje širom sveta. Mi razvijamo partnerski odnos sa svim sektorima i svim nivoima društva, od vlada, preko sveta sporta do građanskog društva u svoj njegovoj raznolikosti, kako bismo izveli dečake i devojčice na sportske terene i igrališta te podučavali decu i njihove porodice o koristima fizičkih aktivnosti.

U saradnji sa našim partnerima, mi mobilišemo vlade da razviju sveobuhvatne strategije kako bi se obezbedilo da svako dete ostvari svoje pravo na igru i da sva deca dobiju mogućnost da se igraju. To znači da podstičemo ministarstva da saraduju i udružuju sredstva. To znači da angažujemo i nacionalne sportske asocijacije i građansko društvo da aktivno podrže ove inicijative.

Naša je vizija jasna. Mi vidimo dečake i devojčice kako trče po novim i obnovljenim igralištima, terenima i stadionima. Vidimo škole kako nastavu fizičkog obrazovanja uključuju u redovni nastavni program, vidimo prostore na kojima deca izvan škole mogu bezbedno da se igraju i provode vreme. Vidimo nastavnike koji su osposobljeni za fizičko obrazovanje i roditelje, mlade ljude i druge članove zajednice koji su se obučili da budu treneri. Vidimo svu našu decu kako rastu zdrava, predana porodici i prijateljima, pripremljena za rad i odgovornosti u zajednici u kojoj žive.

Pozivamo svet da s nama podeli ovu viziju i ponovo prepozna pravo dece na igru.

Karol Belami,
Izvršni direktor, UNICEF

IGRA JE OZBILJAN POSAO

Rano detinjstvo

Od trenutka kada se rode, još pre nego što počnu da se maze i guču, bebe počinju da istražuju. One dodiruju sve oko sebe, drže i tresu, uzimaju i isprobavaju stvari, otkrivajući svet ne samo očima i ušima već i rukama, nogama, ustima. Bebe se igraju. Deca koja se igraju neprestano su u poslu – opažaju, pitaju i odgovaraju na pitanja, štošta biraju i šire svoju maštu i stvaralački duh. Igra deci daje podsticaj i fizičku aktivnost koji su im potrebni da razvijaju mozak za buduće učenje. Kroz igru, deca istražuju, izmišljaju i stvaraju. Ona razvijaju društvene veštine i načine razmišljanja, uče kako da se izbore sa osećanjima, da poboljšaju svoje fizičke sposobnosti i da otkrivaju sebe i sopstvene sposobnosti. Dečja igra pruža čvrste osnove za učenje tokom čitavog života.

Deca školskog uzrasta

Kako rastu, deca stižu nove veštine i nadograđuju postojeće sposobnosti. Penjanje, trčanje, skakanje i preskakanje dodatno razvijaju i osnažuju njihova tela. Sve više se socijalizuju i savlađuju sve više potrebnih životnih veština.

Igre sa pravilima i neizbežan timski rad imaju važnu ulogu za decu školskog uzrasta. Oni im pomažu da razviju sopstvene fizičke veštine i da vežbaju saradnju, uzajamno razumevanje i logičko mišljenje. Oni ih uče kako se treba smenjivati sa članovima svoje ekipe, kako treba deliti zajedničko, poštovati svoje vršnjake i uvažavati pravila.

Omladina

Potruga za identitetom postaje glavni razvojni zadatak adolescenata. Kao istraživači nepoznatog koje se pred njima širi, adolescenti eksperimentišu sa novim ponašanjima i isprobavaju nove mogućnosti. Uz pravilno usmeravanje, oni razvijaju veštine koje su im potrebne da postanu odgovorni i brižni kada odrastu.

Organizovani sport i fizička rekreacija omladini pružaju mogućnosti da se izražavaju, što je od presudnog značaja za ovaj proces otkrivanja. Oni pomažu adolescentima da razvijaju veštine komunikacije, pregovaranja i liderstva, kao i da ispituju i unapređuju svoje sposobnosti, čime povećavaju samopouzdanje. Oni pomažu mladima da uspostave veze sa odraslima i između sebe, čime se stvara osećaj zajedništva i pripadanja.

Definicija termina

U ovom izveštaju reč „sport“ obuhvata sve oblike fizičke aktivnosti koje doprinose fizičkoj kondiciji, duševnom blagostanju i društvenoj interakciji. Ovde spadaju igra, rekreacija, sport u cilju razonode, organizovani i takmičarski sport, kao i narodne igre i sportovi.

Sport uključuje pravila ili običaje, a ponekad i takmičenje. Igra, posebno među decom, podrazumeva svaku fizičku aktivnost koja je zabavna i u kojoj se sudeluje. Ona često nije strukturisana i odrasli se često ne mešaju u nju. Rekreacija je organizovanija od igre i obično podrazumeva fizički aktivno provođenje slobodnog vremena. Igra, rekreacija i sport predstavljaju aktivnosti koje sami biramo iz zadovoljstva.

VEŽBANJE ZA ŽIVOT

Kroz igru, rekreaciju i sport deca i omladina uče da rasuđuju i kritički misle dok iznalaze rešenja za probleme. Oni unapređuju duh prijateljstva, solidarnosti i fer igre, uče se timskom radu, samodisciplini, poverenju, poštovanju drugih, liderstvu i veštinama savladavanja problema. Da bi se deca razvila u odgovorne i brižne odrasle osobe, ove aktivnosti su od presudnog značaja. One pomažu mladim ljudima u suočavanju sa izazovima i pripremaju ih da preuzmu liderske uloge u svojim zajednicama.

UJEDNAČAVANJE TERENA

Deca i omladina se često zapostavljaju zato što imaju fizičke i mentalne probleme odnosno probleme s vidom ili zato što žive u krajevima opustošenim siromaštvom, nasiljem i oružanim sukobima. Ponekad i samo zato što su ženskog pola. Oni nisu samo lišeni proste radosti zabavljanja u detinjstvu, oni gube i vredne veštine koje bavljenje sportom može da unese u njihove živote. Veoma često, ista ona deca koja ne zalaze na sportske terene ne zalaze ni u učionice.

Sport može biti moćno oruđe za promovisanje ravnopravnosti za sve. Sport pomaže deci sa invaliditetom da steknu samopouzdanje

„Jedna od prednosti sporta jeste to što se mladi povezuju. Sport pomaže mladima da otklanjaju razlike i rešavaju probleme. Mladi mogu da promene svoje stavove baveći se sportom.

Neki igrači koji su bili u bandama i naoružanim formacijama, koristili alkohol, pljačkali i silovali, sada su postali uvaženi sportisti i aktivni pripadnici društva. Ako u Somaliji pobedi mir i ako izaberemo vladu, ima i onih koji će moći da igraju na međunarodnom nivou.“

Salah Husein Vasuge, član sportskog kluba u Džoharu, Somalija

koje potom mogu da primene na druge aspekte života. Kada je pažnja usmerena na to da se da gol ili pogodi koš, postaju važne sposobnosti dece, a ne njihove prikraćenosti. U kombinaciji sa informacijama koje se odnose na zdravlje, sport se može iskoristiti i za obučavanje zajednica o tome kako da se spreči nastajanje invaliditeta te da se naglasi važnost vakcinacije, pravilne ishrane i korišćenja jodirane soli.

Sport može da pomogne devojkama, devojkama i mladim ženama da se izbere za svoje mesto u društvu. Devojkama, koje su često pod velikim pritiskom da započnu seksualnu aktivnost i počnu da rađaju rano, daje se mogućnost da bolje kontrolišu sopstveni život.¹ Sport može da pomogne devojkama da počnu da poštuju sopstveno telo i da drže do sebe. Omogućava im da sklapaju prijateljstva. Uči devojčice da budu dovoljne same sebi, da izgrade ličnu nezavisnost i razvijaju liderstvo. Razbijajući predrasude da su devojčice slabije od dečaka, sport devojkama otkriva modele ženskih uloga i omogućava postavljanje ciljeva u oblastima života koje su ranije bile nedostupne ženama.

IGRANJE ZA MIR

U doba sukoba, posle sukoba i u vanrednim stanjima, sport, rekreacija i igra mogu deci i omladini pružiti osećaj nade i normalnosti. Oni pomažu traumatizovanoj deci da nauče da integrišu osećanja bola, straha i gubitka. Oni pomažu da zarastu emocionalni ožiljci, da se stvori bezbedno okruženje koje omogućava deci i omladini da ispolje svoja osećanja i izgrade samopoštovanje, samopouzdanje i poverenje. Sport, posebno sudelovanje u timu ili klubu, može obezbediti deci koja su bila ratnici neophodan osećaj pripadnosti, nužan za njihovo ponovno uključivanje u zajednicu.

Sport govori univerzalnim jezikom koji pomaže da se premosti ono što nas deli i da se uspostave one osnovne vrednosti koje su neophodne za trajni mir. On je moćno oruđe za popuštanje napetosti i uspostavljanje dijaloga. Na igralištu, kulturne razlike i politički programi postaju nevažni. Deca koja se bave sportom vide da je moguće da postoji interakcija bez prisile i eksploatacije. Igrači međusobno reaguju u okvirima pravila; sudija presuđuje o ispravnosti aktivnosti tokom igre. Penali postoje da se kazne prekršaji i omogući zbližavanje sportskih suparnika.

Olimpijski ideal

Generalna skupština UN je 1993. godine jednoglasno usvojila, pre Olimpijskih igara, rezoluciju kojom se podržava olimpijski ideal. Ova rezolucija poziva na prekid svih neprijateljstava kako bi se sportistima omogućio bezbedan odlazak na igre i priznala snaga sporta i olimpijskog ideala kao instrumenta za podsticanje dijaloga u globalnoj solidarnosti.

Opređenost za pravo na igru

„Države članice priznaju pravo deteta na odmor i slobodno vreme, igru i rekreativne aktivnosti koje su primerene uzrastu deteta, kao i njegovo pravo da slobodno sudeluje u kulturnom i umetničkom životu. „Ne samo da dete ima pravo na igru već države moraju da „podstaknu obezbeđivanje odgovarajućih i jednakih uslova za kulturne, umetničke, rekreativne i druge slobodne aktivnosti.“
Član 31 Konvencije o pravima deteta (1989)

U okviru opređenosti za unapređenje zdravog života i kvalitetnog obrazovanja, svetski lideri su se na Specijalnom zasedanju Ujedinjenih nacija o deci u maju 2002. godine saglasili da:

- „Unapređuju fizičko, mentalno i emocionalno zdravlje dece, uključujući i omladinu, kroz igru, sport i rekreaciju, umetničko i kulturno izražavanje.“
- „Obezbede dostupne mogućnosti i objekte za rekreaciju i sport u školama i lokalnim zajednicama.“
Svet po meri dece (2002)

„Praktikovanje fizičkog obrazovanja i sporta jeste osnovno pravo za sve.“

Član 1 Međunarodne povelje o fizičkom obrazovanju i sportu (UNESCO, 1978)

Škrinja puna snova i nadanja

Kada je zatvorena, izgleda kao obična metalna kutija, ali kada se otvori, vidi se UNICEF-ova „sportska kutija“ puna igračaka i igara, koja pomaže da se zacele narušeni životi dece u vremenu krize. U ovom kompletu ima dovoljno materijala za četrdesetoro dece i

„Molio sam svoju porodicu i prijatelje da igraju fudbal zajedno sa mnom, jer ja uživam dok igram. Za vreme večere ćemo razgovarati o velikoj utakmici koju smo odigrali danas popodne.“

Ja u fudbalu najviše volim kada dajem golove i kada svi navijaju za mene. Mnogo sam srećan kada moj tim pobeđuje. Mi smo danas izgubili, ali sam jako radostan jer mi je bilo zabavno dok sam igrao.“

No Pa Eh, dvanaestogodišnji izbeglica iz Mijanmara, koji živi u izbegličkom kampu na Tajlandu

on sadrži nekoliko vrsta lopti, konopac za preskakanje, raznobojne majice umesto dresova, krede, traku za merenje, pištaljku i tablu za beleženje rezultata. Daire, zvečke, bubnjevi, igrački kostimi i originalne igre (prilagođene lokalnoj kulturi) podstiču decu da se izraze. Vodič za nastavnike, posebno osmišljen za svaku zemlju i preveden na odgovarajuće jezike, pomaže da ove aktivnosti stvarno imaju isceliteljski karakter.

Ova škrinja postaje „sportska kutija“ kada je napunjena loptama, mrežama, pumpama za naduvavanje lopti – svim onim što je neophodno da se igraju najrazličitije igre, od fudbala, odbojke ili košarke do povlačenja konopca ili rukometa. Sportska oprema daje lokalnim zajednicama neophodna sredstva da započnu i razvijaju sportske programe ili da uključe zabavnu komponentu sporta u postojeće projekte za decu i omladinu. Ona se koristi na najrazličitije načine i pomaže da se oforme takmičarske lige devojčica, obezbedi fizičko obrazovanje u školama i osnuju lokalni sportski klubovi.

DATI DECI NAJBOLJI POČETAK U ŽIVOTU

Deca se igraju svuda i na svakom mestu, u organizovanim uslovima, pre škole ili kod kuće. Najjednostavniji materijali – voda, pesak, karton, drvene kocke, lonci i poklopci – mogu pomoći da deca razvijuju jezik, analitičnost u razmišljanju i veštinu odlučivanja. Igra treba da postane sastavni deo učenja i razvoja dece, a ključnu ulogu u tome imaju roditelji, članovi porodice i ostali koji brinu o deci.

- U **Turskoj**, program „Obuka porodice i dece“ podstiče porodice sa decom mlađom od šest godina da zajedno učestvuju u igrama za mlađu decu. Članovi šire porodice uče o značaju obrazovanja u ranom detinjstvu, ishrane, dojenja i igre. Ako bolje razumeju razvojne potrebe dece u fizičkom, psihološkom i saznajnom smislu, porodice će moći da razvijaju podsticajno, interaktivno okruženje u kome će deca učiti kod kuće.
- U **Vanuatu**, posebno u seoskim oblastima, lokalne zajednice stvaraju i vode modele predškolskih ustanova koje primenjuju utvrđeni program učenja kroz igru, a u kojima se posebna pažnja poklanja razvojnim potrebama dece. Ovakva „zabavišta“ predstavljaju deo programa koji predvodi Udruženje za

predškolsko obrazovanje „Blong Vanuatu“ i ona imaju, pod krovom ili na otvorenom, bezbedne prostore za igru, za pranje ruku, kao i prostore u kojima deca oponašaju situacije iz stvarnog života (kao što su model kuće, ambulante ili prodavnice). Automobilske gume se koriste kao ljušćice, drvo i bambus za penjalice, stari kanui se pune peskom i vodom pa služe za igru. Lokalna zajednica plaća nastavnika, pomaže u održavanju zgrade i opreme i nadgleda svakodnevne aktivnosti.

- Tobogani i klackalice, ljušćice i druge igre na otvorenom prostoru pružale su privremeno olakšanje za decu traumatizovanu snažnim zemljotresom u gradu Bamu u **Islamskoj Republici Iran**, decembra 2003. godine. Ovaj zemljotres je prouzrokovao smrt 45.000 ljudi, a više od 2.000 dece ostalo je bez roditelja. Vrlo brzo su osnovani centri za najmlađu decu kako bi se toj deci obezbedila fizička i emocionalna podrška. Originalna kombinacija pričanja priča, slikanja, podučavanja kako da se brinu o sebi, vežbi opuštanja i igranja pomogla je ovoj deci da zacele rane i da se oporave.

POMOĆI DECI DA PREŽIVE I RAZVIJAJU SE

Sportske igre, festivali i popularni sportisti imaju moć da privuku velike mase ljudi, između ostalog i one koji inače nisu obuhvaćeni zdravstvenim uslugama, posebno one koji žive u seoskim i udaljenim oblastima. Ovakvi događaji mogu se iskoristiti da se promoviše zdrav način života i da se naglasi korist od vežbanja, dobre higijene i odgovarajućih sanitarnih uslova, kao i da se upozori na rizike koji ugrožavaju zdravlje, na primer alkohol, pušenje i druge droge. Oni mogu pomoći i da se sačuvaju životi, jer se ove prilike mogu iskoristiti za vakcinisanje dece, distribuiranje mreža protiv komaraca impregniranih insekticidima za zaštitu porodica od malarije, a mogu se deliti i preparati sa sadržajem vitamina A.

- Skoro 5 miliona dece uzrasta od 6 meseci do 14 godina uspešno je vakcinisano protiv boginja u jednoj od najvećih zdravstvenih kampanja u istoriji **Zambije**. UNICEF je, radeći sa nevladinom organizacijom „Pravo na igru“, angažovao sportiste kao svoje ambasadore, uključujući i čuvenog zambijskog fudbalera Kalušu Bualiju, kako bi se podržale zdravstvene poruke koje su bile postavljene na bilborde i plakate.

Sport učvršćuje prijateljstva

*Na sportskim terenima nema razlike među decom.
Svi oni uče kako se časno pobeđuje i gubi.*

U nekim regionima postavljene su igraonice na mestima na kojima se obavlja vakcinacija da bi se deca zblizavala kroz igru i da bi se naglasila važnost imunizacije. Lokalni mediji su emitovali radio poruke i TV reklame. Nacionalna kampanja protiv boginja u Zambiji, tokom juna 2003. godine, bila je deo globalnog napora da se do 2005. godine prepolovi broj smrtnih ishoda od boginja.

- U nedeljama koje su prethodile Svetskom kupu u kriketu 2003. godine, dok su se ekipe bavile strategijom, a igrači odmarali od povreda i trenirali, **indijska** ekipa je odvojila vreme da pruži značajni doprinos nacionalnoj kampanji za iskorenjivanje dečje paralize tako što je apelovala na svoje navijače da ovu napast proteraju iz zemlje. Najveće zvezde indijskog kriketa, neki bivši kapiteni i komentatori zalagali su se za vakcinaciju protiv dečje paralize u TV reklamama, na takmičenjima i drugim događajima, posebno u državi Utar Pradeš koja je najteže pogođena ovim problemom. Ova kampanja išla je paralelno sa Svetskim kupom i omogućila je da se dopre do znatno šire publike jer su ljubitelji kriketa sedeli prikovani za TV ekrane po čitavoj zemlji.

Godinu dana kasnije, tokom serije mečeva između Indije i **Pakistana** koja je bila u centru pažnje javnosti, dva kapitena – indijski Rahul David i pakistanski Inzamam ul Hak – ostavili su po strani svoje suparništvo pre probnog meča u Lahoru. Ova dva junaka su se na terenu udružila sa decom dajući podršku naporima za iskorenjivanje dečje paralize koji su bili u toku u obe ove zemlje.

- U **Maroku**, gde poremećaji izazvani nedostatkom joda pogađaju oko 2 miliona dece, njihovi olimpijci posećuju škole, govore đacima o potrebi organizma za jodom i pokazuju im kako da koriste komplet za ispitivanje soli. Deca se ohrabruju da sama testiraju so i podučavaju svoje porodice o koristi od jodirane soli.

Budući da sportisti mogu da budu tako snažni uzori, očekuje se da ovaj projekat ne samo spreči invaliditet kod obuhvaćenih učenika i njihovih porodica već i da podstakne decu i omladinu da učestvuju u rešavanju ovog teškog problema u svojoj široj zajednici.

- U **Tadžikistanu**, UNICEF je nedavno zaključio sporazum sa tadžikistanskim udruženjem za mali fudbal. Da bi se podigao nivo svesti šire javnosti o kampanji vakcinacije protiv boginja, širom zemlje održavaće se fudbalske utakmice i koncerti. Turniri koje je, tokom 2003. godine, organizovalo Ministarstvo obrazovanja u saradnji sa tadžikistanskom fudbalskom asocijacijom održani su u 800 škola širom zemlje. Prijateljsko takmičenje, koje je zblížilo decu, omladinu, porodice i lokalne zajednice, naglasilo je značaj

„Školu sam napustila kada mi je bilo 15 godina, ubrzo pošto mi je preminuo otac. Poslednje četiri godine izdržavam porodicu tako što kod kuće šijem. Prestanak školovanja me je ostavio bez prijatelja. Fudbal je to promenio.

Tokom razgovora sa prijateljicama i trenerom posle treninga naučila sam više o HIV-u/AIDS-u i kako da izađem na kraj sa momcima. Pre nego što sam se priključila Čelziju, nisam ništa znala o HIV-u/AIDS-u.

Volim fudbal jer me drži u dobroj fizičkoj kondiciji, jer moja porodica dolazi da navija za mene i zato što mi putovanje u druge krajeve pomaže da bolje upoznam ljude. Ranije ljudi nisu verovali da devojke mogu da igraju fudbal, ali sada to prihvataju.“

Devetnaestogodišnja Mvsnamisi Ali, golman ženskog fudbalskog tima Čelzi, Kenija

dobre higijene i odgovarajućih sanitarnih uslova i prakse. Finalna utakmica šampionata u gradu Dušnabeu bila je deo tadžikistanskog „Dečjeg foruma za vodu“ (u avgustu 2003. godine).

- Sport bez duvana – igrajte čisto! Ovo je bila tema godišnjeg „Svetskog dana bez duvana“ 2002. godine koji promoviše Svetska zdravstvena organizacija. Sportisti, sportske organizacije, nacionalne i lokalne sportske vlasti, školski i univerzitetski sportski timovi i mediji udružili su se u globalnoj kampanji da se javnost upozna sa štetnim posledicama duvana. Zalaganje za fizičku aktivnost među mladima u školi i van nje bilo je u centru godišnje akcije „Kreći se za zdravlje“ 2004. godine.

OBEZBEDITI DECI KVALITETNO OBRAZOVANJE

Budući da obuhvataju veliki broj dece i omladine, škole predstavljaju idealno mesto za sport, rekreaciju i igru. Za uzvrat, sport, rekreacija i igra unapređuju kvalitet obrazovanja tako što doprinose celovitom razvoju dece, a ne samo razvoju njihovih intelektualnih kapaciteta. Njima se podstiče upis u školu i redovno pohađanje nastave, a poboljšavaju se i učenje i obrazovna postignuća. Časovi fizičkog obrazovanja unapređuju dobre zdravstvene navike i otkrivaju načine da se spreče bolesti, a na njima se dobijaju informacije i savladavaju veštine koje deca prenose svojim porodicama.

Rekreativni programi posle redovne nastave u školi i u vezi sa njom predstavljaju odličan način da se obezbedi sigurna okolina za decu i omladinu, kao i da oni nastave da uče i izvan učionice. Pomoć u izradi domaćih zadataka, edukacija o ishrani, zdravstvenim pitanjima i higijeni, učenje životnih veština i veština koje su korisne za posao tokom ovih vannastavnih aktivnosti, sve to pomaže deci da dostignu svoj puni razvojni potencijal.

I na kraju, sport može da unapredi uključivanje porodice i lokalne zajednice u obrazovanje. Roditelji mogu da postanu aktivniji u obrazovanju svoje dece tako što će sudelovati kao treneri ili prisustvovati utakmicama i sportskim događajima posle škole.

- U **Ruandi**, edukacija za mir i prevenciju HIV-a/AIDS-a sprovodi se kroz fizičko obrazovanje u osnovnim školama za siročad i drugu ugroženu decu. Nastavnici koriste sveobuhvatni vodič koji pokriva ne samo tehničke aspekte sporta već i pokazuje

kako da se uspostave veze između sporta i razvoja. Ovaj vodič objašnjava kako da se edukacija za mir uklopi u časove fizičkog obrazovanja i kako da se obrade pitanja nasilja i sukoba u sportu, uz ostale teme. On sadrži i uputstva kako da se razviju životne veštine učenika, s naglaskom na ključne poruke o fer igri i održavanju kondicije, kao i o štetnom uticaju duvana, alkohola i drugih droga. Više od 500 nastavnika osposobljeno je za upotrebu ovog vodiča. Ministarstvo obrazovanja planira da proširi ove programe i da obuči nastavnike u svih 12 provincija.

Nacionalni odbojkaški savez Ruande takođe investira u osnovne i srednje škole. Oni su obučili ukupno 2.600 nastavnika koji svoje veštine koriste na časovima fizičkog obrazovanja i u sportskim programima posle redovne nastave.

- U **Gvineji**, gde među učenicima srednjih škola ima samo 28 posto devojaka, nacionalno fudbalsko udruženje osnovalo je, u saradnji sa Ministarstvom prosvete, žensku fudbalsku ligu i prvenstvo kako bi se podstakao razvoj ženskih sportova i povećao broj devojaka koje pohađaju školu. U svim regionima zemlje i u Konakriju održana su preliminarna takmičenja u kojima je učestvovalo više od 50 ženskih klubova. Regionalne utakmice su iznedrile najboljih osam timova i oni su se takmičili u finalu (oktobar 2004. godine). Učestvovalo su stotine devojaka i one su postali uzori za mlađe devojke. Finalni meč je direktno prenošen, desetine hiljada mladih gledalo je utakmice uživo, a milioni su prisustvovali događaju na kome je mladim devojkama iskazano priznanje i poštovanje za uspeh na sportskom polju.

Mimo ovoga, Gvineja (u okviru Nacionalne direkcije za sport pri Ministarstvu obrazovanja) radi na tome da se obezbedi da fizičko obrazovanje bude na raspolaganju svoj deci u osnovnim i srednjim školama, sa jasnim vezama ka ključnim pitanjima razvoja, životnim veštinama i zdravstvenim porukama. U šumskoj oblasti Gvineje fudbal se koristi da se premosti jaz među zajednicama, posebno među izbeglicama, i da se mladi ljudi zadrže na zdravim aktivnostima. Ove aktivnosti se sagledavaju kao ključne za održavanje mira i bezbednosti u zapadnoafričkom podregionu, a fudbal služi kao zajednička pokretačka snaga za dostizanje tog cilja.

- „Drugo poluvreme“ predstavlja zajednički program brazilskog Ministarstva sporta i turizma i Ministarstva obrazovanja, koji podržavaju partneri iz čitave zemlje, a koji se nudi preko osnovnih i srednjih škola. „Drugo poluvreme“ nudi sveobuhvatni četvoročasovni program koji se dodaje na uobičajena četiri

„Tai kvon do mi pomaže da održim kondiciju i podučava me disciplini. Ovaj sport mi je pomogao da se izborim sa nekim ličnim problemima. Godinu dana sam pušio. Jednog dana moj trener tai kvon do me je zatekao da pušim posle treninga. Odveo me je u stranu i govorio mi je o pušenju i kako ono može da utiče na moja sportska dostignuća. Toga dana sam potpuno prestao da pušim. Nadam se da ću jednog dana biti nastavnik fizičkog obrazovanja.“

Tenzing Norden, učenik srednje škole Jangčenu u Butanu, nosilac crnog pojasa u tai kvon dou.

školska časa u danu. Tako se deci pomaže da budu bezbedna te da nastave da uče i posle školskih časova. U nastavni program spadaju ishrana i zdravstveno vaspitanje, pomoć pri izradi domaćih zadataka, sportske i dopunske aktivnosti koje imaju za cilj da povežu sport i rekreaciju sa higijenom, životnim veštinama, prevencijom HIV-a i razvojem socijalnih vrednosti. Za samo godinu dana, ovaj program je obuhvatio milion dece i 2.300 nastavnika u 26 država. Cilj je da se do 2010. godine obuhvati svih 39 miliona školske dece i mladih u Brazilu.

- U **Zimbabveu**, program „Obrazovanje mladih kroz sport“, kojim rukovode mladi ljudi, traži od učesnika da se obavežu da će ostati u školi i da će dobrovoljno raditi u svojim lokalnim zajednicama. Cilj ovog nacionalnog programa, koji podržavaju mnogi domaći i međunarodni partneri, jeste da mlade podučiti životnim veštinama i osposobi ih da dalje obučavaju svoje vršnjake i da doprinose razvoju svojih zajednica služeći kao uzori drugima. Od 2000. godine ovim programom je obuhvaćeno 25.000 mladih, od kojih su polovina devojke.

HIV/AIDS – ZAŠTITITI MLADE

Organizacije i udruženja vezani za sport imaju jedinstvenu poziciju koja im omogućava da šire osnovna znanja i poruke u cilju prevencije HIV-a/AIDS-a među mladima. Oni mogu da poboljšaju pristup mladima uslugama, mogu ih podučavati životnim veštinama, mogu spajati zajednice i, pre svega, mogu se obraćati omladini jezikom koji ona razume. Edukacija o HIV-u/AIDS-u može da se sprovodi tokom prakse, treninga, tokom samih sportskih manifestacija i u poluvremenu. To se može postići na više različitih načina, uključujući pomoć nastavnika, trenera i vršnjaka.

Kroz sport, mladi imaju priliku da otvoreno govore o HIV-u/AIDS-u i da s razumevanjem uče o tome kako se mogu zaštititi od ove bolesti, te kako se mogu odupreti neželjenim pritiscima i zastrašivanju. Postoji veća verovatnoća da će oni bolje reagovati na poruke o prevenciji HIV-a/AIDS-a ako ih prenose treneri i vršnjaci na sportskom terenu, nego ako to rade nastavnici na školskom času. Otvorena diskusija o HIV-u/AIDS-u može da se suprotstavi i stigmatizaciji i diskriminaciji, kao i da poboljša zaštitu i podršku onima koji su već oboleli od ove bolesti.

Istovremeno, bavljenje sportom pruža mladima koji su inficirani ili već oboleli od HIV-a/AIDS-a, uključujući i siročad i drugu ugroženu decu, bezbedno i pouzdano mesto gde mogu steći osećaj pripadnosti i dobiti zaštitu od eksploatacije i zla.

- U **Hondurasu**, program „Fudbal za život“, koji se zasniva na pravima deteta, zalaže se za prevenciju HIV-a/AIDS-a i štiti mlade uzrasta od 7 do 18 godina od seksualne eksploatacije i od iskorišćavanja dece za rad. Stariji adolescenti se dobrovoljno javljaju da budu uzori mlađim fudbalerima, a svake subote popodne posle utakmice organizuje se skeč, diskusija ili neki događaj na kome se naglašavaju opasnosti od HIV-a/AIDS-a i značaj zaštite dece od ovog zla. Da bi učestvovala u ovom programu (koji ima 5.000 učesnika i 1.000 mladih dobrovoljaca), deca moraju da pohađaju zvanične obrazovne centre i škole. Uz to što uče kako da se zaštite od HIV-a/AIDS-a, deca uče i o tome koje su loše strane napuštanja škole i koje su opasnosti skopčane sa pripadnošću bandama.

Ovaj program se sprovodi u saradnji sa mnogim partnerima, uključujući i Nacionalnu komisiju za poboljšanje sportskih objekata, Centralnu opštinu, kao i medije masovnih komunikacija, koji su se udružili tokom kampanje „Reci DA za decu“.²

- Na Fudbalskoj akademiji Fejenord u **Gani**, omladinci stiču znanja o HIV-u/AIDS-u i o tome kako da smanje opasnost od infekcije. Edukovani igrači, kojima je podeljen odgovarajući materijal, organizuju obučavanje svojih vršnjaka u zajednici u kojoj je i sama Akademija, a što je još važnije, za svoje navijače u mestima u kojima se igraju fudbalski turniri i utakmice na kojima se regrutuju novi igrači. Kada studenti za raspust otputuju kući, sa sobom nose i novostečena znanja i veštine o prevenciji HIV-a/AIDS-a. U njihovim zajednicama smatraju ih zvezdama i herojima, što dodatno povećava uticaj koji imaju. To im pomaže da se izbore sa pritiskom vršnjaka i da savladaju emocije i stres, dok istovremeno izgrađuju samopouzdanje i sopstvenu budućnost. Ovako se podstiču mladi ljudi da zdravo žive dok rastu i lagano stupaju u svet odraslih.

Informacije o tome kako se zaštititi od HIV-a/AIDS-a doprle su do 2.156 mladih. Kada su studenti ove Akademije (koju finansira fudbalski klub Fejenord iz Holandije) nedavno putovali u Lesoto i Južnu Afriku na fudbalske turnire, iskoristili su priliku da razgovaraju o prevenciji HIV-a/AIDS-a sa svojim vršnjacima iz drugih zemalja.

- „Izbaciti AIDS!“ je mreža međunarodnih organizacija u podsaharskoj Africi koja radi u saradnji sa partnerima na severu, a koristi sport, fizičke aktivnosti i igru da podučava mlade životnim veštinama, da podiže njihovu budnost kada se radi o HIV-u/AIDS-u, da ih uči kako da se zaštite i motiviše ih da promene svoje navike. Ova afrička inicijativa, koju su pokrenuli ljudi direktno pogođeni HIV-om/AIDS-om, mobiliše zajednice da razvijaju originalne pristupe problemima koje nosi ova bolest, a naročito kroz sport. Ova mreža je napravila

detaljan vodič za sve one koji su zainteresovani da se uključe u obuke o AIDS-u i u sportske aktivnosti. On sadrži brojne dijagrame i ilustracije, daje osnovne činjenice o HIV-u/AIDS-u, predloge za planiranje treninga i specifične primere o tome kako da se zabavne i obrazovne aktivnosti – kao što su igranje uloga i diskusije – uklape u široki spektar igara za razvoj pokreta.

Zambija: predanost jednog trenera

Nekada je bio profesionalni fudbaler. Sada u Kaindi, u jednom od najsiromašnijih naselja u Lusaki, trener Benson Luende želi da deca nauče da AIDS ubija. Četiri dana u nedelji deca iz lokalne škole Jaseni, uzrasta 8 do 14 godina, hrle na provizorna sportska igrališta na livadama obraslim travom, oko pola kilometra udaljenim od njihove škole. Većina nema ni patike ni bilo kakvu drugu sportsku opremu.

„Želim da se deca kroz sport nauče da postoje tri stvari – Bog, disciplina i činjenica da su devojčice i dečaci sada jednaki“, kaže trener Benson.

Kada su u grupi, lakše se štite, tako da vreme provedeno na sportskim terenima decu čini otpornijim na eksploataciju. Roditelji i staratelji su srećni, jer posle sportskih aktivnosti deca idu pravo kući i izbegavaju aktivnosti koje nisu bezbedne.

Dvanaestogodišnja Lovenes kaže da je zbog fudbala postala „snažnija od svojih drugarica i jednako dobra kao dečaci“. Najviše pamti trenutak kada je igrala fudbal pred najpoznatijim zambijskim fudbalerom međunarodne reputacije, Kalušom Bvalijom.

Sport učvršćuje prijateljstva. Na sportskim terenima nema razlika među decom, bilo da imaju roditelje ili ne – svi uče kako se pobeđuje i kako se časno gubi. U školi Ješeni planiraju da povećaju obuhvat dece i poboljšaju identifikaciju siročadi i ugrožene dece. Njihove aktivnosti su značajno pojačane kada im je FIFA poklonila UNICEF-ove „sportske kutije“.

Deca se igraju svuda i na svakom mestu

– u organizovanim uslovima, predškolskim ustanovama ili kod kuće. Najjednostavniji materijali – voda, pesak, lonci i poklopci – mogu pomoći da deca razviju jezik, analitičnost u razmišljanju i veštinu odlučivanja.

NAUKA O SPORTU, REKREACIJI I IGRI

Redovna fizička aktivnost i igra jesu nužni za fizički, mentalni, psihološki i socijalni razvoj. Dobre navike se razvijaju rano. Istraživanja su pokazala da će fizički aktivna deca verovatnije ostati aktivna i kada odrastu. Sport, rekreacija i igra imaju sledeće potencijale:

Jačaju telo i sprečavaju razvoj bolesti.

Redovne fizičke aktivnosti razvijaju i održavaju zdravlje kostiju, mišića i zglobova, pomažu kontroli telesne težine, pomažu da se smanje masti i krvni pritisak. Promovisanje fizičkih aktivnosti predstavlja moćno sredstvo u sprečavanju nastanka hroničnih bolesti. Fizička aktivnost ostaje ekonomično sredstvo za unapređenje zdravlja nacije u celini.

Fizička neaktivnost prouzrokovala je, tokom 2000. godine, oko 1,9 miliona smrtnih slučajeva širom sveta. Na opštem nivou, procenjeno je da ona u 10 do 16 procenata slučajeva dovodi do raka dojke, debelog creva i dijabetesa, a u oko 22 procenta do ishemičnog oboljenja srca. U Sjedinjenim Američkim Državama troškovi za medicinske usluge su zbog neaktivnosti porasli za više od 75 milijardi dolara, samo u 2000. godini.³

Pripremaju mališane za buduće učenje.

Jedna nacionalna studija na uzorku od 3.000 dece uključene u program „Rani početak“ u Sjedinjenim Američkim Državama pokazala je da su trogodišnja deca obuhvaćena ovim programom bila značajno uspešnija u širokom spektru koji se odnosi na kognitivni razvoj, jezik i socio-emocionalni razvoj od nasumično odabrane kontrolne grupe. Program „Rani početak“ pruža deci mogućnost da se

izraze kroz umetnost, muziku, pokret, pričanje priča i igranje u zatvorenom i otvorenom prostoru.⁴

Ublažavaju simptome stresa i depresije.

Dok su istraživanja potvrdila da fizička aktivnost smanjuje simptome stresa i depresije kod odraslih, jedno novije ispitivanje na dečacima i devojkama uzrasta 8 do 12 godina u tri škole u Sjedinjenim Američkim Državama otkrilo je da su neaktivna deca češće depresivna od aktivne dece.⁵

Druga studija je pokazala je verovatnoća da će srednjoškolski sportisti izvršiti samoubistvo manja nego da će to učiniti njihovi vršnjaci koji se ne bave sportom.⁶

Unapređuju samopouzdanje i

samouverenost. Ispitivanje obavljeno na učenicima sedmog razreda iz centra grada pokazalo je da oni koji se organizovano bave sportom imaju bolje sveukupno samopouzdanje i da ih nastavnici smatraju socijalno prilagođenijim i manje stidljivim. Ova studija je, takođe, pokazala da je verovatnoća da će trinaestogodišnji dečaci koji su se prethodnih godina bavili sportom probati marihuanu manja od verovatnoće da će to uraditi njihovi vršnjaci koji se nisu bavili sportom u istom periodu.⁷

Unapređuju učenje i uspeh u školi.

Ispitivanje obavljeno na učenicima dva četvrta razreda pokazalo je da je 60 procenata dece, uključujući i petoro koji pate od poremećaja pažnje, radilo više i vrpeljilo se manje u danima kada su imali pauze. Samo petnaest minuta pauze sa sportskim aktivnostima dovodilo je do petoprocentnog povećanja pažnje i

smanjenja vrpoljenja, što odgovara uštedi od 20 minuta dnevno.⁸

U drugom istraživanju, deca uzrasta od 6 do 12 godina, koja su imala pet časova fizičke aktivnosti nedeljno, pokazala su značajno poboljšanje uspeha u školi u poređenju sa decom koja su imala samo 40 minuta fizičke aktivnosti nedeljno.⁹

U studiji rađenoj na uzorku od 900 učenika srednjih škola ispitivana je dugoročna korist od sporta. Ova studija je otkrila da su oni koji su se bavili sportom u desetom razredu završavali više razreda i manje bivali žrtve socijalne izolacije od onih koji se nisu bavili sportom. (Međutim, među onima koji su se bavili sportom bilo je više onih koji su pili).¹⁰

Sprečavaju pušenje i korišćenje zabranjenih droga. Anketa iz 1997. godine, urađena na uzorku od preko 16.000 učenika državnih i privatnih

srednjih škola, otkrila je da postoji manja verovatnoća da će sportisti redovno pušiti cigarete ili da su ih pušili u toku prethodnog meseca u odnosu na one koje se nisu bavili sportom. (S druge strane, ovo istraživanje je otkrilo da postoji veća verovatnoća da će sportisti češće koristiti duvan za žvakanje od onih koji se bave sportom). Anketa je, takođe, pokazala da je manja verovatnoća da će sportisti koristiti marihuanu, kokain ili druge droge, na primer LSD, PCP (fenciklidin), spid i heroin.¹¹

Smanjuju kriminal. Uzroci kriminala su složeni i višedimenzionalni. Sport može da ima posredni uticaj na kriminalne aktivnosti tako što podstiče izazove i avanturizam, promovise pozitivno korišćenje slobodnog vremena, a preko trenera daje deci uzore i pruža mladima osećaj smisla i svrhe. Izgleda da je sport najdelotvorniji kada se kombinuje sa sveobuhvatnim programima koji se odnose na širi društveni i lični razvoj.

DOPRETI DO SVAKOG DETETA

„Kada sam imala 10 godina, posle jedne automobilske nesreće ostala sam paraplegična. Za Sportsko udruženje invalida saznala sam dok sam bila na programu rehabilitacije. Ranije nisam znala da postoji mogućnost da se ljudi sa posebnim potrebama bave sportom, pa mi se ideja zaista jako dopala.

Moje fizičko stanje se znatno popravilo kada sam počela da se bavim sportom... Danas sebe smatram sportistkinjom koja iz kolica igra košarku... Znam i da sam ista kao svi drugi ljudi, da imam ista prava i odgovornosti. Jedina razlika je u načinu na koji se krećem.“

Larisa Blasko Leme, četrnaestogodišnja devojka iz Brazila

Sport predstavlja delotvoran način da se dopre do dece i omladine koji su često isključeni iz zajednice i diskriminisani, uključujući siročad, decu sa mentalnim i fizičkim problemima, decu koja žive ili rade na ulici, decu koja su bila vojnici, seksualno iskorišćavanu decu i decu iz domorodačkih zajednica. Svima njima sport pruža društvo, podršku, osećaj pripadnosti i povezanosti.

- U **Keniji**, „Omladinsko udruženje Matare“ stvorilo je bezbedne prostore za oko 16.000 omladinaca koji žive u najsiromašnijim četvrtima Najrobija. Više od 1.000 omladinskih timova godišnje odigra preko 10.000 utakmica (preko vikenda i tokom raspusta), a ekipe ovog udruženja pobedile su na mnogim turnirima u Keniji i u inostranstvu. U stvari, ovaj program, koji povezuje aktivnosti na polju razvoja mladih, sporta i životne sredine, tako je originalan i uspešan da je 2003. godine ušao u uži izbor za Nobelovu nagradu za mir. Kada nisu na terenu, mladi igrači čiste đubre i zapušene odvodne kanale u svojim zajednicama. Zbog toga su 1992. godine dobili nagradu „Global 500“ Programa Ujedinjenih nacija za životnu sredinu.

Pomoć članovima da razviju životne veštine na sportskom terenu i izvan njega čini sastavni deo filozofije ove grupe. Ovo udruženje je, tokom godina, proširilo svoj program. Danas se ono, uz sport, bavi programom edukacije o HIV-u/AIDS-u, programom stipendiranja obrazovanja članova, projektom fotografije te brojnim aktivnostima koje služe lokalnoj zajednici i edukacijom iz oblasti zaštite životne sredine.

- U **Barbuleti**, pretežno romskoj zajednici u **Rumuniji**, živi oko 1.000 dece školskog uzrasta. Ipak, stopa napuštanja školovanja za devojčice između petog i osmog razreda dostiže skoro 50 procenata; samo 32 procenta devojčica se upisuje u osmi razred, a većina njih uopšte ne pohađa nastavu. U centru za edukaciju koji vodi lokalna nevladina organizacija „Fondacija za napredak“ sport se koristi da zadrži devojčice u školi i unapredi njihov položaj u zajednici. Decu trenira profesionalni sportski trener i ona igraju u dva fudbalska tima, jedan za dečake, drugi za devojčice. Deca se biraju na osnovu urednog pohađanja nastave i uspeha u školi. Timski rad je pomogao da deca prevaziđu socijalne razlike. Otkako je ovaj program započeo, oni su sve motivisaniji da idu u školu i da u njoj postižu uspeh. Posle samo godinu dana, uspeh u školi i stopa redovnog pohađanja nastave među decom koja učestvuju u ovom programu, uključujući i devojčice, značajno su popravljeni. Napuštanje škole nije više njihov izbor.

- U **Kambodži**, nevladina organizacija pod nazivom „Phare Ponleu Selpak“ ima školu cirkuskih veština u kojoj 120 dece uči da žonglira, skače, održava ravnotežu i prevrće se. Oni vežbaju pet dana nedeljno, a ponekad i preko vikenda. Učenici škole cirkuskih veština dolaze na celodnevnu nastavu ili samo na neke časove, u zavisnosti od toga da li i dalje idu u redovnu školu. Stariji učenici pohađaju večernje časove cirkuskih veština i tako nastaju nove predstave. Mali deo prihoda od ovih predstava dele izvođači, koji novac vraćaju svojim porodicama i zajednicama.

Članovi organizacije „Phare“, a mnogi od njih su deca izložena riziku od eksploatacije, uključujući i one koji žive ili rade na ulici, siročad, decu kojom se trguje, decu koja su seksualno iskorišćavana i zlostavljana, držali su predstave širom sveta. Osamnaestoro dece i mladih jesu članovi školske trupe za budnost koji sada rade na povećanju budnosti zajednica kada se radi o pojavama kao što su trgovina ljudima, droge, mine, HIV/AIDS i prava invalida. Uz cirkus, „Phare“ za decu organizuje i brojne umetničke, kulturne, društvene i obrazovne aktivnosti, uključujući slikanje, tradicionalnu muziku, pevanje i ples.

- Nacionalni program „Fudbal za sve“, koji se ostvaruje u saradnji UNICEF-a i Ministarstva za obrazovanje **Malezije**, pruža deci koja imaju problema sa vidom, sluhom i mentalnim zdravljem mogućnost da igraju fudbal na organizovan način i uz stalnu podršku. Uz pomoć Fudbalskog saveza Malezije, trenere i sudije je osposobio tim Engleskog saveza za sportske aktivnosti invalida. Osnovane su fudbalske lige u osnovnim i srednjim školama za dečake i devojčice sa invaliditetom, a podstiče se i razvoj grupe mladih talenata za malezijske paraolimpijske timove.

OPORAVAK TOKOM I POSLE SUKOBA I VANREDNIH STANJA

U odsustvu formalnih školskih struktura, sport, rekreacija i igra mogu pomoći u obrazovanju dece tokom i posle sukoba i vanrednih stanja. Na taj način im se pomaže da se oporave i da budu u stanju da počnu ispočetka. Ovako se mogu rehabilitovati traumatizovana deca, može se pomoći da se deca vojnici ponovo integrišu u društvo i može se ponovo izgrađivati duh zajednice.

- U **Sudanu**, u gradu Jubi na jugu zemlje, posle više od dve decenije građanskog rata mnoga deca su ostala neuhranjena, bez roditelja i traumatizovana. Nevladina organizacija „Pravo na igru“, u saradnji sa UNICEF-om, uvela je program „Sportski radovi“. Do danas je 87

„Obožavam fudbal. Naučio sam da igram gledajući velike zvezde, kao što je Džordž Via. Volim da gledam kako se Džordž igra loptom, kako prolazi druge igrače, kako igra u napadu i postiže golove. Profesionalac. Želja mi je da budem veći igrač od Džordža. Želim da budem najbolji igrač na svetu. Ali, pre toga, treba mi trener...“

Želim da se vratim u školu, da ponovo počnem da učim. Znam da je jako važno da naučim i da čitam i pišem, i da znam druge stvari. Znam i da će mi to pomoći da fudbal igram bolje.“

Dvanaestogodišnji David, demobilisani vojnik iz Monroville, Liberija.

učitelja, nastavnika i vaspitača u predškolskim ustanovama, koji rade u 50 škola sa 15.000 dece, osposobljeno da koristi u učionici igre kroz koje se razvijaju um, duh, telo, društvena saradnja i zdravlje. Još 55 trenera iz lokalnih sportskih klubova obučeno je da dopre do starijih adolescenata i omladine korišćenjem istih razvojnih principa, ali uz pomoć odbojke, košarke, fudbala, rukometa i atletike. Ovi nastavnici i treneri će obučavati i svoje kolege, čime će doprineti širenju programa.

- U **Kolumbiji**, projekat „Fudbal za mir“ izvodi se u saradnji Visokog komesara za mir, programa „Mladost Kolumbije“, državnih ministarstava i privatnog sektora. Javni prostori se obnavljaju i pretvaraju u fudbalska igrališta kako bi se promovisali tolerancija i rešavanje sukoba. Ovaj projekat pomaže lokalnim zajednicama da razumeju da sva deca, pa i deca koja su nekada bila ili su sada vojnici, imaju prava i da se nijedno dete ne sme ostaviti po strani. Da bi se unapredila rodna ravnopravnost, dečaci i devojčice igraju u istim ekipama. Gol se ne računa ako bar jedna devojčica ne dodirne loptu. Ove godine u projektu „Fudbal za mir“ učestvuje oko 20.000 dece i adolescenata uzrasta od 11 do 22 godine i 5.000 trenera u 50 opština. Procenjuje se da poruke mira dopiru do oko 50.000 ljudi u Kolumbiji.
- Jedanaest godina sukoba dotaklo je svaku zajednicu u **Sijera Leoneu**, gde je više od polovine stanovništva raseljeno, privredna aktivnost je teško poremećena, a najveći deo infrastrukture je uništen. U provinciji Kono, jednom od nateže pogođenih delova zemlje, programi i aktivnosti iz oblasti sporta i igre koriste se da se pomogne povratnicima, interno raseljenim licima i zajednicama da ponovo organizuju svoj život. U okviru UNICEF-ovog odgovora usmerenog na reintegraciju u lokalnoj zajednici, nevladina organizacija po imenu „Pravo na igru“, u saradnji sa drugim partnerima, uključujući i Međunarodni komitet za spasavanje i Svetsku organizaciju za pomoć deci izbeglicama, osposobila je 14 glavnih instruktora koji su se dali na posao da obuče preko 100 trenera i nastavnika u ovoj provinciji. Većina ovih trenera radi najmanje četiri dana u nedelji, a svake nedelje obuhvati se najmanje 1.400 dece. Obučeni nastavnici i/ili treneri volonteri sada rade u školama koje pohađa više od 5.000 dece.
- Na **okupiranoj palestinskoj teritoriji**, ograničenja kretanja i odsustvo bezbednosti znače da mladi ljudi imaju manje mogućnosti da uče, igraju se, druže ili učestvuju u društvenim i kulturnim aktivnostima. U 156 škola u šest oblasti fudbal, odbojka, košarka, trčanje i stoni tenis koriste se kao sredstvo

da se obezbede sigurni prostori za igru i rekreaciju za više od 5.500 adolescenata uzrasta od 12 do 17 godina. Posebno obučeni treneri pomažu ovim mladim ljudima da kroz sport kanališu svoje stresove i frustracije, da izraze svoje mišljenje i učestvuju u razvoju svojih zajednica. Sastanci školskog odbora kombinuju organizovanje sportskog dana sa takmičenjima na kome su prisutni i roditelji i deca i planiranje i primenu projekata za unapređenje lokalnih zajednica.

Sport je u ovim oblastima povezan i sa „Inicijativom za gradove po meri dece“. Jedan od ciljeva jeste stvaranje „bezbednih zona za igru“, kao što su igrališta u lokalnim zajednicama ili prostori koji su rezervisani za rekreativne aktivnosti. Uz to, odabrani su predstavnici za dečje opštinske savete, uzrasta od 12 do 16 godina, u svakom od gradova po meri dece. Ovi saveti koji su rekreaciju i sport prepoznali kao svoje ključne prioritete, daju mladima mogućnost da učestvuju u proceni potreba po celom gradu te da planiraju i primenjuju aktivnosti kojima će se pomoći unapređenje života u lokalnoj zajednici.

Između zajednica se održavaju sportska takmičenja, i u školama i van njih, a škole su centar ovog programa. Adolescenti su aktivno uključeni u upravljanje preko sportskih komiteta čija su sedišta po školama. U svakom od pet sportova organizuje se po osam takmičenja na kraju školske godine, u svakoj oblasti.

Udružili su se za decu

A.C. Milan
Alliance of Youth Chief Executive Officers
America SCORES
Asian Cricket Council
Asian Football Confederation
A.S. Roma
AusSport
Australian Sports Commission
CARICOM (Caribbean Community)
Centers for Disease Control and Prevention in the United States
ChampionsWorld
Columbia University, Mailman School of Public Health
Commonwealth Games Canada
CONCACAF (Confederation of North, Central American and Caribbean Association Football)
CONMEBOL (South American Football Confederation)
EduSport Foundation
FC Barcelona
Federal Office of Sports Magglingen (Switzerland)
Fédération Internationale de Volleyball
Feyenoord
FIFA (Fédération Internationale de Football Association)
Glocal Forum
Global movement for Children: BRAC, CARE, ENDATiers Monde, Latin American and Caribbean Network for Children, NetAid Foundation, Plan International, Save the Children, UNICEF, World Vision, Alliance of Youth CEO's (observers) and Oxfam (observers)
International Badminton Federation
International Council of Sport Science and Physical Education
International Labour Organization
International Mountaineering and Climbing Federation
International Olympic Committee
International Olympic Truce Foundation
International Paralympic Committee
International Rowing Federation
Jetix/Jetix Kids Cup
Johann Cruyff Foundation
Johns Hopkins University, Center for Communication Programs, Bloomberg School of Public Health
Kalusha Foundation
Kicking AIDS Out!
Laureus Sport for Good Foundation
Major League Baseball
Manchester United
Mathare Youth Sports Association
Miles & Associates (South Africa)
National Basketball Association (USA)
National Sports Council of Zambia
Netherlands Confederation of Sports/Netherlands Olympic Committee
NCDO (Netherlands Development Cooperation)
Nickelodeon
Northeastern University Center for the Study of Sport in Society (USA)
Norwegian Olympic Committee and Confederation of Sports
OlymPeace
Olympiacos
Playing for Peace
Play Soccer
Porto
President's Council on Physical Fitness and Sports (USA)
Real Madrid
Red Deporte
Right To Play

SCORE (Sports Coaches' OutReach)
Soccer for Peace
Special Olympics
Sport for All
Sport in Action
Sporting Goods to Go
Sport Sans Frontières
streetfootballworld
Swiss Academy for Development
Swiss Agency for Development and
Cooperation
Tanzania Education, Sport and
Physical Activity Promotion
Programme
TRAFFIC
Truce International
UK Sport
UNAIDS (Joint United Nations
Programme on HIV/AIDS)
UN Development Programme
UN Educational, Scientific and
Cultural Organization
UN Environment Programme
UN Fund for International Partnerships
UNHCR (Office of the UN High
Commissioner for Refugees)
University of Toronto
UN Office of the Special Adviser to
the Secretary-General on Sport
for Development and Peace
UN Office on Drugs and Crime
UN Population Fund
UN Volunteers
US Soccer Foundation
Valencia C.F.
Women's Sports Foundation
World Federation of the Sporting
Goods Industry
World Health Organization
World Sport Football Ltd.
Youth Education through Sport

...i mnogi drugi

U naporima da obezbedi da sva deca koriste svoje pravo na igru, UNICEF saraduje sa moćnim i mnogobrojnim partnerima na globalnom, regionalnom, nacionalnom i lokalnom nivou, uključujući i nacionalne komitete za UNICEF i privatne korporacije. Mi neposredno saradujemo sa raznolikim programima, fondovima i agencijama u sistemu UN, sa nacionalnim i opštinskim vladama i upravama, sa međunarodnim i nacionalnim sportskim savezima, sportskim organizacijama i bilateralnim asocijacijama, sa nevladinim organizacijama i medijima, kao i sa samim mladim ljudima, ne samo na prenošenju važnih poruka, mobilizaciji zajednica i sredstava već, što je najvažnije, i kao partneri na programima čime se obezbeđuje dugoročni razvoj.

PRENOŠENJE PORUKE

Sport ima moć da razbukti maštu i uzdigne duh. On je vezan za ljudski potencijal, nastojanja i uspehe. Sportski događaji daju idealnu mogućnost da se važne poruke čuju. Preko medijima i preko Interneta publika, brojnija nego ikada pre, posmatra ove događanje, čita i sluša o njima.

Obaveštenja javnih službi, video ekrani i zastave na stadionima, tačke u poluvremenu, publikacije i Web lokacije o tim događajima mogu da pojačaju moć sporta da se ostvare opipljive pogodnosti za decu, posebno onu koja su u najtežoj situaciji. Obezbeđivanje sredstava za programe za decu i omladinu, igranje na kartu društvene odgovornosti preduzeća i rad sa sponzorima sportskih događaja otvara nove puteve za širenje poruka o pravima deteta i za mobilizaciju resursa.

Događaji na svetskom nivou

- FIFA ne igra glavnu ulogu u buđenju svesti o pravima deteta samo na globalnim događajima koje organizuje, nego i u mobilizaciji svojih 205 članica da podrže programe UNICEF-a. Sprega UNICEF–FIFA dovela je do trajne saradnje između kancelarija UNICEF-a i nacionalnih fudbalskih saveza u preko 70 zemalja, od kojih su sada mnogi opredeljeni za dugoročno partnerstvo.

UNICEF je prvi put saradivao sa organizacijom FIFA u okviru promocije kampanje „Reci DA za decu“ tokom FIFA Svetskog kupa 2002. godine u Koreji i Japanu, koji je gledalo preko milijardu ljudi. FIFA Svetski kup za žene, održan u Sjedinjenim Američkim Državama 2003. godine, imao je moto „Napred, devojke! Obrazovanje za svako dete!“, u skladu sa globalnom inicijativom UNICEF-a da se 65 miliona devojčica koje ne pohađaju školu vrate u školske klupe. Ovu kampanju su gledaoci i slušaoci imali prilike da vide i čuju na stadionima tokom turnira, u najavama i na video ekranima, u programu utakmica i na Internetu.

FIFA Svetski kup za žene 2003. godine takođe je ponudio forum za grupu eksperata o pitanjima obrazovanja i pola te angažovao nove partnere kako bi se obezbedilo da se devojke bave sportom i istovremeno obrazuju. FIFA Svetski šampionat za devojke mlađe od 19 godina, održan 2004. godine, nosio je istu poruku.

Isto tako, FIFA Svetski kup za 2006. godinu biće posvećen izgradnji sveta po meri dece.

- Tokom Zimskih olimpijskih igara u Solt Lejk Sitiju, februara 2002. godine, Generalni sekretar UN, UNICEF i drugi globalni svetski lideri učestvovali su u diskusiji za okruglim stolom koju je organizovala organizacija „Olimpijska pomoć“ (sada „Pravo na igru“). Ova organizacija je pripremila i dva okrugla stola tokom Olimpijade u Atini 2004. godine, o ulozi sporta u prevenciji HIV-a/AIDS-a i izgradnji mira.

UNICEF je saradivao sa Organizacionim komitetom Olimpijade u Atini 2004. godine da bi, u Olimpijskom kampu mladih, obrazovao i mobilisao preko 400 mladih sportista koji su predstavljali svaku naciju da postanu borci za prava deteta. Učesnici su naučili kako da koriste svoje liderske sposobnosti i svoje bavljenje sportom da poprave situaciju u kojoj se nalaze deca i omladina u njihovim zemljama. Oni su diplomirali kao „Šampioni za dečja prava“ i oformiće mrežu mladih advokata UNICEF-a i sporta u funkciji razvoja.

Regionalni događaji

- UNICEF je partner sa CONMEBOL-om, regionalnim telom za fudbal u Južnoj Americi. Američki kup za 2004. godinu posvećen je UNICEF-u, pod sloganom „Sa decom možemo da pobedimo!“. Sportski partneri, privatni sektor i UNICEF će, zalaganjem i prikupljanjem sredstava, saradivati kako bi obezbedili podršku za programe ranog razvoja u detinjstvu u Peruu. Osnovna poruka je da deca veoma rano imaju potrebu za razvojem svojih fizičkih i emocionalnih snaga da bi kasnije u životu postali snažni fudbaleri. Aktivnosti na stadionu, prenosi utakmica, kao i događaji izvan sportskih terena pomažu da se ova poruka prenese.
- U junu 2004. godine UNICEF je promovisao kampanju pod naslovom „Fer igra za devojčice“ u Daki, glavnom gradu Bangladeša. Glavni deo ove kampanje jeste novo partnerstvo između UNICEF-a i Azijskog saveta za kriket. „Fer igra za devojčice“ ima za cilj da pojača budnost, pojača podršku javnosti i mobiliše sredstva za obrazovanje devojčica u ovom regionu gde postoji 46 miliona dece koja ne pohađaju školu, a mnoga deca su isključena iz organizovanih igara i sporta; u obe ove grupe devojčice su u većini.

Nacionalni događaji

- Prva Međunarodna trka žena za AIDS 2003. godine, organizovano trkačko takmičenje ulicama Najrobija, u Keniji, označila je prvi događaj za buđenje svesti o AIDS-u koji su organizovale žene Afrike za žene Afrike. Trka je organizovana u korist žena i deca obolelih od HIV-a/AIDS-a u Keniji, a pod pokroviteljstvom prve dame, Lusi Kibaki, uz podršku predsednika Mvaio Kibakija i drugih državnih ministara. Predsednik se obratio muškarcima koji su posmatrali trku rečima: „Danas donesite odluku da nećete širiti AIDS. Ako to danas ne odlučite, niste pravi muškarac.“ Više od 10.000 devojčica i žena uzrasta od 14 godina navise učestvovalo je u trci skupa sa kenijskim maratonkama Katarinom Nderevom, dobitnicom zlatne medalje, i Edit Masai, dobitnicom bronzane medalje.
- „Hajde sa zajedno zaustavimo AIDS“, to je bio moto gruzijskog fudbalskog šampionata za decu i omladinu 2003. godine za Kup predsednika, koji su organizovali UNICEF i UNAIDS uz podršku Specijalne grupe UN za HIV/AIDS u Gruziji. Sudelovalo je skoro 45.000 dece uzrasta od 12 do 15 godina, a devojčice su se takmičile prvi put. Godišnji turnir, koji se održava od 2001. godine, imao je za cilj da promoviše zdrav način života i da spreči štetne navike među mladim ljudima.

Specijalni timovi za promociju borbe protiv HIV-a/AIDS-a putovali su, u društvu čuvenih pop pevača, na fudbalske turnire širom zemlje i skretali pažnju na HIV/AIDS igračima i njihovim navijačima. Četrdeset ekipa mladih fudbalera uzrasta od 12 do 15 godina nosili su širom zemlje dresove sa porukama o HIV-u/AIDS-u, dok su sudije i navijači nosili specijalne jakne. Stadion su bili oblepljeni posterima na temu HIV-a/AIDS-a, zastavice su se vijorile, a promoteri su delili letke sa savetima za sprečavanje bolesti. Tokom igara organizovana su i takmičenja na kojima su proveravana znanja o HIV-u/AIDS-u.

Sportisti kao ambasadori

Sport nam daje heroje kojima možemo da se divimo, pozitivne uzore koji nadahnjuju mlade ljude. Ovi šampioni usmeravaju oči celog sveta na potrebe dece i u svojim matičnim zemljama i u inostranstvu tako što posećuju projekte na terenu i hitne programe. Oni se direktno obraćaju onima koji imaju moć da dovedu do promene i koriste svoj talenat i slavu da obezbede sredstva i da se stave u službu zaštite dece.

Lokalne sportske ličnosti, heroji u sopstvenim zemljama, pozivaju se na građanski ponos i daju svoj doprinos nacionalnim tekovinama. Oni posećuju škole i klubove mladih, prenoseći sledećim generacijama važne

zdravstvene poruke. U najdelotvornijim programima sportisti ističu ključna pitanja iz oblasti zdravlja i prava dece posećujući škole i po više puta.

Na globalnom planu UNICEF je mnoge bivše olimpijce, svetske šampione, fudbalere i druge sportiste proglasio Ambasadorima dobre volje – međunarodne fudbalske zvezde Olivera Birhofa (Nemačka), Frančeska Totija (Italija), Džordža Veja (Liberija), Ole Gunar Solskjara (Norveška) i Kvintona Orčuna (Južna Afrika), dobitnika olimpijske zlatne medalje Johana Olava Kosa, kao i fudbalske klubove Milan, Fejenord, Mančester Junajted i Real Madrid, između ostalih. Oni ulažu svoje vreme i svoju slavu pokušavajući da usmere pažnju na izazove sa kojima se susreću deca širom sveta.

- Mančester Junajted je bio prvi fudbalski klub koji je preuzeo inicijativu da razvija aktivni partnerski odnos između Komiteta Velike Britanije za UNICEF i sveta fudbala. Akcija „Ujedinjeni za UNICEF“ pokrenuta je 1999. godine kroz saradnju na prikupljanju novca i buđenju svesti o značaju obrazovanja dece. Od 2003. godine ovo prikupljanje sredstava i rad na promovisanju usmereni su i na kampanju za prekid eksploatacije dece. Do danas je ovaj klub prikupio preko 1,9 miliona dolara, a klub i njegovi igrači pomažu da se pažnja sveta skrene na pitanja stradanja dece u Avganistanu, Južnoj Africi, Brazilu, Indiji, Iraku, Tajlandu i Ugandi.
- Kroz aktivnosti na prikupljanju sredstava i angažmanu u Italiji, fudbalski klub Milan i Milanska fondacija učinili su pozitivni uticaj na programe imunizacije za decu preko TV programa, aukcija preko Interneta, direktnim akcijama u školama i drugim aktivnostima. Pjaćenca Kalčo koristi i svoja sredstva da se pomogne podrška dečjim programima. Knjiga Frančeska Totija je do danas obezbedila oko 270.000 dolara za UNICEF.
- Real Madrid i UNICEF udružili su snage u Španiji da bi uvećali moć fudbala, koristeći dobru volju i ugled obe ove organizacije, i pomogli deci. Partnerstvo „Pravo na igru“ usmerava se na prikupljanje sredstava na nacionalnom i međunarodnom nivou te na komunikacijske aktivnosti.

POTENCIJALNA ŠTETA

Ne mogu se zanemariti ni negativni aspekti sporta. Sport može da dovede do elitizma i isključivanja, prekomernog korišćenja alkohola i zloupotrebe droga. Može da dovede do prekomerne kompetitivnosti i nacionalizma koji mogu da dodatno dele zajednice i nacije. Uvek postoji opasnost od dopinga, prevare, korupcije i nasilja. Koristi od sporta, međutim, umnogome nadmašuju ove potencijalno negativne posledice.

REFERENCE U TEKSTU

Najveći broj studija korišćenih u ovom izveštaju odnosi se na istraživanja sprovedena u Sjedinjenim Američkim Državama. U zemljama u razvoju dobijeni su vrlo oskudni podaci o koristima od sporta, rekreacije i igre. Međutim, u Sjedinjenim Američkim Državama ima mnogo istraživanja, a mi smo za ovaj materijal odabrali samo neka. Budući da se sport sve više prepoznaje kao moćno sredstvo razvoja, trenutno su u toku napori da se širom sveta obave istraživanja i procene sportski programi.

- 1 Fondacija žena za sport, *The Women's Sport Foundation Report: Sport and Teen Pregnancy*, Njujork, 1988.
- 2 Kampanja „Reci da za decu“ je deo Globalnog pokreta za decu u čiji osnivački komitet su uključeni BRAC, CARE, ENDA Tiers Monde, Latinoamerička i karipska mreža za decu, Fondacija NetAid, Oxfam, Plan, Save the Children, UNICEF, World Vision i Alliance of Youth Chief Executive Officers.
- 3 Slučajevi smrti i raka, dijabetesa i srčanih oboljenja vezani za fizičku neaktivnost: Svetska zdravstvena organizacija, *World Health Report, 2002*, SZO, Ženeva, 2002, četvrto poglavlje; Medicinski troškovi: Centri za kontrolu i prevenciju bolesti (SAD), „Chronic Disease Overview“, Nacionalni centar za sprečavanje bolesti i unapređenje zdravlja, CDC, 2004.
- 4 Uprava za decu i porodicu, *Early Head Start Benefits Children and Families: Research Brief*, ACF, Ministarstvo zdravlja i humanih usluga SAD, Vašington, D.C., juna 2002.
- 5 Tomson, L.M. i saradnici, „Childhood Depressive Symptoms, Physical Activity and Health Related Fitness“, *Journal of Sports & Exercise Psychology*, tom 25, broj 4, decembra 2003, strana 419.
- 6 Fondacija žena za sport, *The Women's Sports Foundation Report: Health Risks and the Teen Athlete*, Njujork, 2000.
- 7 Bush, L. i saradnici, „Functions of Sport for Urban Middle School Children“, rad prezentiran na 109. godišnjoj konferenciji Američkog udruženja za fiziologiju, San Francisko, Kalifornija, avgusta 2001.
- 8 Jarrett, O.S. i saradnici, „Impact of Recess on Classroom Behaviour: Group effects and individual differences“, *Journal of Educational Research*, tom 92, br. 2, novembar/decembar 1998, str. 121-126.
- 9 Shephard, R. i Lavelle R., 1994 citirano u dokumentu Međunarodnog saveta za sportske nauke i fizičko vaspitanje (ICSSPE) koji je prikazan na Trećoj međunarodnoj konferenciji ministara i visokih funkcionera odgovornih za sport i fizičke aktivnosti (MINEPS III), Punta del Este, Urugvaj, 3. decembra 1999.
- 10 Barber, B.L., Eccles J.S. i Stone M.R., „Whatever Happened to the Jock, the Brain, and the Princess?: Young adult pathways linked to adolescent activity involvement and social identity“, *Journal of Adolescent Research*, tom 16, br. 5, septembra 2001, str. 429-455.
- 11 Fondacija žena za sport, *Health Risks*.

„Sport može da igra ulogu u poboljšanju života pojedinaca, ali ne samo pojedinaca ... već i čitavih zajednica. Sasvim sam uveren da je sada pravi čas da se to razumevanje nadgradi, da se podstaknu vlade, agencije u razvoj i zajednice da razmišljaju o tome kako sport može da se sistematičnije uključi u planove da se pomogne deci, posebno onoj koja žive u oskudici, bolesti i u sedištu sukoba.“

Kofi A. Anan, Generalni sekretar Ujedinjenih nacija

UNICEF
U SRBIJI I CRNOJ GORI
Svetozara Markovića 58
11000 Beograd
Srbija

Vladike Danila 28
81000 Podgorica
Crna Gora

belgrade@unicef.org
podgorica@unicef.org
www.unicef.org
decembar 2004